

Т. П. Антонішина, І. П. Мельничук

НАЦІОНАЛЬНІ ПОГЛЯДИ В. ЖАБОТИНСЬКОГО

Володимир Жаботинський (1880–1940) — громадський, політичний діяч, літератор, перекладач, а також лідер єврейського національного руху й міжнародної організації сіоністів-ревізіоністів, народився 18 жовтня в Одесі. Присвятивши своє життя боротьбі за створення незалежної єврейської держави, за посилення національної свідомості юдеїв в усьому світі, він завжди залишався прихильником українського національного руху. В. Жаботинський закликав до співпраці єврейського та українського національних рухів, підкреслював, що є другом української справи.

Його діяльність і її наслідки на арені світової політики, творчий спадок як літератора, з'ясовано колективами Інституту Жаботинського, що в Тель-Авіві, Інститутом юдаїки в Києві та ще низкою наукових установ світу. Ізраїль Клейнер проаналізував діяльність В. Жаботинського як теоретика національного питання [1]. Однак малодослідженим залишається доробок Жаботинського, присвячений взаємовідносинам українців та євреїв та впливу на їх розвиток ситуації в державі на зламі епох. Тому мета цієї статті — розглянути державницькі та політичні погляди Володимира Жаботинського щодо ситуації в Україні на початку ХХ століття.

Про ці погляди довідуємося, зокрема, із його праці “Само-врядування національної меншості” [2], де автор закликає до визнання національно-культурних та політичних прав не лише єврейського народу, а й всіх народів Російської імперії. Усвідомлення того, що рівноправ'я єврейського народу в імперії (що його він розглядав як конечну передумову національно-культурного збереження, потрібного для дальшого переселення до Палестини) можливе лише в рамках загального вирішення національних проблем у державі, визначає напрям його творчості.

Зв'язок Жаботинського з українською тематикою не був лише окремим або випадковим епізодом його життя: до цієї проблематики він звертався протягом років. І. Клейнер виокремив три періоди, коли Жаботинський особливо щільно стикався з українською проблемою.

Перший такий період тривав близько 10 років — від 1904 до 1914 року. У цей час українська тема була постійною в публіцистичній творчості В. Жаботинського. Розуміючи спільність інтересів усіх неросійських народів імперії, він наполягав на координуванні зусиль усіх національних рухів у боротьбі за національні та громадянські права. Українську проблему дотично було обговорено у понад двох десятках статей, написаних у цей проміжок часу, а понад десяток праць присвячено виключно або переважно українській проблемі. На початку цього періоду Жаботинський рішуче підтримав українсько-єврейську співпрацю в Галичині, де тоді українські та єврейські кола дійшли певного порозуміння щодо взаємної підтримки в боротьбі проти польського панування. У цей час Жаботинський розпочав співпрацю з українською національною пресою. У 1906 році він друкує дві статті в журналі “Украинский вестник”, що виходив у Петербурзі під керівництвом Михайла Грушевського [3].

Другим важливим періодом життя й діяльності Жаботинського, пов'язаним з українською проблемою, були переговори з представником уряду УНР та укладення угоди про створення єврейської жандармерії при війську Української Народної Республіки. На той час Жаботинський був єдиним з членів керівництва всесвітнього сіоністського руху, який був готовий вести переговори з урядом УНР і, крім того, він був відомий як палкий прихильник створення єврейських збройних сил у будь-якій критичній або небезпечній для єврейства ситуації. За угодою, що була укладена після переговорів у вересні 1921 року, єврейська жандармерія мала займатися виключно обороною єврейського населення від погромів і не мала брати жодної участі у воєнних діях. Жандармерія мала бути підпорядкована командуванню української жандармерії, але користувалася автономністю. Начальник єврейської жандармерії мав право звертатися безпосередньо до керівників держави та армії, якщо він не був згоден з наказами або діями свого командувача. Від моменту вторгнення української армії на підрадянську тери-

торію єврейська жандармерія, створена спеціальною єврейською організацією під керівництвом Жаботинського, переходила на утримання українського уряду.

Однак цей план не був здійснений, оскільки ще восени 1921 року держави Антанти відмовилися від наміру підтримати УНР та розпочати воєнні дії проти більшовиків, а сам Жаботинський зазнав надзвичайно різкої критики з боку єврейської громади та преси. Опоненти вважали, що з урядом УНР не слід мати жодних контактів з двох причин: по-перше, вони поклали на цей уряд відповідальність за погроми, а по-друге, боялися зіпсувати свої взаємини з більшовицькою Москвою. Ізраїль Клейнер вважає, що обидва ці міркування були наслідком нерозуміння справжньої ситуації: адже уряд УНР намагався подолати погроми, але не мав успіху через безладдя та анархію на Україні, а сам розрив контактів з урядом УНР був висловом чисто емоційного ставлення до подій і не міг принести бажаної користі; щодо взаємин сіоністів з Москвою, то ці взаємини в кожному разі не мали перспектив, бо більшовики завжди ставилися до сіонізму різко негативно [4].

Попри зливу нападів, Жаботинський завжди залишався при думці, що угода з урядом УНР була принципово правильним кроком. Свою повагу та прихильність до С. Петлюри він проніс через роки. Коли в 1926 році Петлюра загинув в Парижі від руки єврейського терориста Ш. Шварцбарда, Жаботинський, щиро вболіваючи, поклав вінок на його могилу.

Третій період, коли Жаботинський часто звертався до українських проблем, — це 1925–1927 роки. Від 1925 року в СРСР почали здійснювати єврейську сільськогосподарську колонізацію на Україні та в Криму. Більшовики хотіли у такий спосіб досягти кількох цілей: відвернути євреїв від сіонізму, створивши фальшиву “альтернативу” єврейській колонізації Палестини; привернути на свій бік симпатії світового, і насамперед американського, єврейства, сподіваючись за його допомогою поліпшити свої зовнішньополітичні позиції та вийти з міжнародної ізоляції; притягти до СРСР єврейські капітали з-за кордону; домогтися пропагандистського успіху в усьому світі.

У цей час селянство України перебувало у дуже скрутному економічному становищі, страждало від нестачі землі, худоби

та реманенту. Коли за таких умов землі, худобу та реманент почали віддавати єврейським колоністам, які доти не мали нічого спільного з сільським господарством, це, природно, викликало незадоволення українських селян і посилило антиєврейські настрої.

Частково покладеної мети радянській владі вдалося досягти: значна частина єврейської преси в світі підтримала колонізаційний план, а американські єврейські організації “Джойнт” та “Агроджойнт” почали його фінансувати.

Жаботинський, на відміну від багатьох єврейських діячів та часописів, рішуче виступив проти плану єврейської колонізації на Україні та в Криму. Жаботинський та деякі інші автори статей в журналі “Рассвет” підкреслювали антисіоністську спрямованість плану і його провокаційний відносно українського селянства та українсько-єврейських взаємин підтекст. У цьому питанні ще раз об’єдналися позиції Жаботинського та українських національних кіл за кордоном.

Найдокладніше свою позицію щодо проекту єврейської колонізації в СРСР Жаботинський висловив у статті “Кримська колонізація”, опублікованій 1926 року [5]. Він надзвичайно позитивно охарактеризував Петлюру та керівництво українського національного руху, відкинувши всі висунуті проти них звинувачення в антисемітизмі та погромництві. Натомість Жаботинський стверджував, що колонізація підсилить небезпеку антисемітизму, невдоволення українського селянства. Причину антисемітизму на Україні він вбачав не в “суб’єктивному антисемітизмі осіб”, невластивому українському селянству, а в “об’єктивному антисемітизмі обставин”. В. Жаботинський турбувався про долю свого народу, але водночас виступав за поважання традицій та прав українців, за єврейсько-українське порозуміння. Саме заходи, що їх проводили більшовики, ставили під загрозу це порозуміння й розпалювали антисемітизм. “Уяви собі психологію херсонського селянина, який навіть не може сьогодні обробити ту десятину, яку він обробляв за часів Миколи II, бо він не може полагодити поламаного плуга, не може купити худобу і т. д., і раптом він бачить на залізничній станції товарний вагон і пару нових залізних плугів, чи теплушку, з якої висуюють голови здорові воли, і він питає: для кого це все? У відповідь чує: для єврейських колоністів, яких

уряд хоче поселити на нашу землю. Я ще не бачив у житті нічого такого, що було б вимірковане так добре для збудження ненависті, як ця процедура” [6].

Праці Жаботинського особливо значимі в контексті незалежності або ж широкої автономії для національно-культурного розвитку народу. Це була необхідна умова для гармонійного розвитку суспільства. Публіцист розуміє спільність історичної долі українців і євреїв. Він закликає до співпраці задля того, щоб згодом жити і розвиватись самобутньо і самостійно. Жаботинський вказує на “збіг інтересів” цих націй: право користуватися в побуті та на офіційному рівні рідною мовою, прагнення до незалежності, відродження гнобленої віками культури.

Першим кроком до цього Жаботинський бачить звільнення від тотального впливу “старшого брата”. Саме російський жорсткий контроль та утиск нівелює індивідуальні культурні особливості кожного з народів. Власна державність або зміна форми правління гарантує відродження самосвідомості нації. Як приклад, автор статті “Фальшування школи” приводить випадок на Поділлі 1906 року. Імперська влада відчутно похитнулася і українці одразу ж відсахнулись від чужої їм культури. “У вересні 1906 року єпархіальний з’їзд духовництва Подільської губернії подав синодові клопотання про запровадження в початкових школах губернії викладання всіх предметів українською мовою, а також про запровадження обов’язкового вивчення української мови, історії та літератури в Кам’янець-Подільській духовній семінарії” [7].

Не мав В. Жаботинський також жодних ілюзій відносно радянської влади: “...більшовики, завжди схильні, забуваючи про власні криваві дії, всіляко очорнювати супротивників — це ніби підносить їхній престиж в країнах європейсько-американського світу” [8].

Жаботинський був палким оборонцем насамперед “культурного націоналізму”, вважаючи, що кожна національна культура та мова є дорогоцінною й незамінною частиною світової культури. Ця позиція залишалася незмінною в його світогляді протягом усього життя.

У певному сенсі творчість В. Жаботинського є частиною не лише єврейської, а й української історії, і не лише тому, що він народився і прожив багато років на Україні, а ще й тому, що

його численні виступи на захист національних прав українського народу були частиною того руху громадської думки, в якому народжувався і міцнів також і український національний рух.

Отже, можна зробити висновок про те, що В. Жаботинський займав антирадянську, націоналістичну, державницьку позицію в питаннях самовизначення українського та єврейського народів. Зосереджуючи основні зусилля на вирішенні проблеми єврейської емансипації, він виокремив українську історію та сучасність із тіні так званої загальноросійської.

Джерела та література

1. І. Клейнер. Владімір (Зеев) Жаботинський і українське питання. — Київ—Торонто, 1995.
2. Вестник Европы. — 1913. — Сентябрь. — С. 117–138; Октябрь. — С. 131–158.
3. В. Жаботинський. Вибрані статті з національного питання. — К., 1991. — С. 18.
4. Там само. — С. 19.
5. Там само. — С. 112–123.
6. Цит. за: Ф. Г. Турченко. Володимир Жаботинський і питання єврейської сільськогосподарської колонізації на півдні України. — С. 248.
7. В. Жаботинський. Вказана праця. — С. 48.
8. І. Клейнер. Вказана праця. — С. 194.

Анотації

Антонишина Т. П., Мельничук И. П. Национальные взгляды В. Жаботинского.

Владимир Жаботинский был выдающимся идеологом сионизма в начале XX ст. Он решительно поддерживал украинско-еврейское сотрудничество, выступал симпатиком идеи о независимости Украины. Творчество Жаботинского стало частью украинского национального движения и не потеряло своей актуальности до сегодняшнего дня.

Antonishina T. P., Melnichuk I. P. National views of V. Zhabotinsky

Volodimir Zhabotunsky was the famous ideologist of socialism in the early 20th century. He was four-square behind Ukrainian-Jewish cooperation, he was the supporter of the Ukrainian independence idea. Zhabotunsky's works have become the part of the Ukrainian national movement and they have not lost their topicality today.